

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ФОРМА ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

БАНДУРКА Олександр Маркович - доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, президент Кримінологічної асоціації України

В статтє рассматриваются отдельные меры противодействия преступности, причины и условия преступности, как социальные явления разного характера, подчеркивается необходимость реформирования уголовной юстиции как одно из главных направлений усиления противодействия преступности.

Ключові слова: злочинність, кримінальні правопорушення, протидія, реформування, декриміналізація, соціальне явище.

Україна на шляху розвитку і становлення як держави не оминула впливу різноманітних кримінологічних факторів, і на сьогодні найбільшою небезпекою для українського народу залишається національна та транснаціональна злочинність, яка включає в себе як традиційну кримінальну, так і організовану злочинність, військові, економічні, морально-ідеологічні загрози суспільству, такі як тероризм, екстремізм, сепаратизм, агресію і окупацію.

Держава постійно протидіє злочинності, але ж вона і породжує її, приймаючи закони, які штовхають людину на протиправні діяння, оголошуючи злочинами дії людей, які для влади є несприятливими, або ж створюючи умови, за яких вчиняти злочини стає більш вигідним, ніж бути законослухняним. «Викорінення» злочинності відбувалося головним чином шляхом декриміналізації ідеологічних, релігійних, економічних і інших форм протиправної поведінки. Людство було безсилим подолати повністю той чи інший вид злочинності, і тільки відміна

певного складу злочину викреслювала його із правової статистики. Так було в боротьбі із спекуляцією чи розкраданням колгоспно-кооперативної власності чи порушення валютних правил за радянських часів. Спекуляція зникла, коли перестала бути злочином, а крадіжки колгоспно-кооперативної власності припинились із ліквідацією колгоспів, валютні правопорушення перестали бути такими з переходом до ринкової економіки.

Декриміналізація обумовлюється переоцінкою суспільних цінностей, розвитком гуманістичних тенденцій, зростання терпимості народу до того чи іншого виду поведінки, зникненням умов і причин, що сприяють вчиненню злочину. Паралельно з декриміналізацією здійснюється і процес криміналізації нових форм суспільно небезпечної діяльності, викликаних науково-технічним розвитком, створенням відповідно соціально-економічних і морально-ідеологічних умов і причин для вчинення тих злочинів, яких людство раніше не знало.

Злочинність в Україні є постійно головною соціальною проблемою впродовж багатьох років, але особливої актуальності вона набула нині.

У 2014 році в Україні було зареєстровано 537 тис. злочинів, у 2015 році – 558 тис., що означає загальне зростання на 3%, але в окремих регіонах зростання особливо тяжких і тяжких злочинів набуло вражаючих масштабів. Так, у 2013 році в Україні було зареєстровано 13 тис. особливо тяжких зло-

чинів, а в 2015 році – 21,5 тис. У Донецькій області кількість вбивств збільшилась у 3 рази, у Чернівецькій – у 2 рази, у 1,8 рази в Миколаївській, у 1,5 рази – у Житомирській областях. На 15% виросла кількість крадіжок, найбільше зростання цього виду злочинів зареєстроване в Київській, Івано-Франківській, Чернігівській і Львівській областях (від 18% до 42%).

За даними Генеральної прокуратури України, кількість навмисних вбивств зросла з 5,9 тис. до 8,2 тис. Розкриття злочинів знизилось з 56% у попередньому році до 42% в 2015 році. У 2014 році тільки в м. Києві було викрадено 1662 автомобілі, а в 2015 році – 1957, розкриття угонів і крадіжок автотранспорту складає близько 10%. Кількість квартирних крадіжок у Києві у 2015 році порівняно з 2013 роком збільшилась на 41%, кількість розбійних нападів у Харківській області в 2015 році зросла на 99,4%[1].

Процес криміналізації суспільства набув такої важливості, що питання протидії злочинності має бути предметом особливої уваги не тільки правоохоронних органів, а й всієї системи державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій. Про боротьбу із злочинністю нині хіба що не говорить ледачий. Тема боротьби із злочинністю звучить із високих трибун парламенту і уряду, нею просякнута все політичне життя країни. Десятки політиків і громадських діячів пропонують свої рецепти подолання злочинності, юристи-вчені досліджують причини і умови, що сприяють вчиненню злочинів, а юристи – практики жонглюють статистичними даними, які нібито підтверджують їх успіхи в протидії цьому антисуспільному явищу.

Ніколи ще злочинність, її стан, динаміка та спрямованість не привертала до себе такої прискіпливої уваги, як в останні роки. Саме за останні три-чотири роки в умовах так званого реформування соціального життя та економіки країни небезпечність злочинності масштабно збільшується і не стільки кількісно, скільки «якісно» за своїми тяжкими наслідками і, перш за все, людськими втратами.

Особливої небезпеки це набуває у стратегічно-важливих сферах: кредитно-фі-

нансовій, енергетичній, зовнішній торгівлі, приватизації, зв'язку, валютному регулюванні, торгівлі об'єктами нерухомості, металами, обігу зброї і наркотиків, земельних відносин. Злочинність із темних підвалів і нетрів перекочувала у високі світлі кабінети державних чиновників, апартаменти олігархів, офіси політиків, у центри великих міст і, насамперед, під вікна глави держави, Кабінету Міністрів України і міністерств.

Велику тривогу викликають питання протидії злочинності за місцем проживання громадян, у під'їздах і дворах їх будинків, по дорозі на роботу, в робочий час і в години дозвілля, оскільки там злочинність безпосередньо зачіпає їх інтереси, порушує їх права і свободи, посягає на їх життя, здоров'я і недоторканність.

Упродовж своєї незалежності Україна, як держава, проголошувала різні програми покращення життя народу, посилення боротьби із злочинністю, концепції реформування правоохоронної системи. Кожна політична сила на виборах у свої лозунги і заклики включала ідеї викорінення злочинності в усіх її формах, підвищення ефективності профілактики порушень закону і забезпечення особистої безпеки громадян.

Усі ці зусилля по боротьбі із злочинністю скоріше можна назвати псевдозусиллями, оскільки вони, як правило, приводили до результатів з точністю навпаки: злочинність зростала, набувала більш жорстоких форм, досягала ще більш витончених способів звершення або відкритої агресії, спрямованої не тільки проти окремих громадян, а проти самої української державності, її суверенності і цілісності. Тероризм, сепаратизм, екстремізм стали буденним явищем не тільки в окремих населених пунктах, а і на всій території України. Вбивства на замовлення, вбивства правоохоронців, незаконні озброєні формування під різним маскуванням, корупція державних службовців перестала бути якимось резонансним виключним фактором.

Було б неправильно стверджувати, що наука дослідженню злочинності приділяла мало уваги. «Роздуми про те, що це за феномен, у чому його причини, хто такі злочинці і чому вони порушують закони, можна

знайти в працях багатьох вчених з найдавніших часів до наших днів: філософів, істориків, правознавців, психологів, соціологів, психіатрів і багатьох інших»[2].

Держава в протидії злочинності зосереджує увагу, в основному, на покаранні за злочини, а не на виявленні причин правопорушень і їх усуненні. Причини злочинності – це соціальні явища різного характеру, що призводять до вчинення правопорушень на масовому, груповому та індивідуальному рівні у будь-якій сфері суспільного життя. Світовий досвід свідчить про наявність певних загальних умов, що мають вплив на стан злочинності, на її кількість і якісну динаміку. Причини злочинності не носять якийсь стабільний консервативний характер, вони залежать від соціально-економічної ситуації в суспільстві, змінюються під впливом різних умов, в яких відбувається розвиток суспільства.

Кримінальна ситуація, яка склалася в Україні впродовж усіх років незалежності, залишається небезпечною для суспільства. Особливо вона загострилася наприкінці 2013 і в 2014 роках в умовах, коли закони фактично перестали діяти, а в кримінальному середовищі опинилася величезна кількість зброї, вибухівки, інших засобів знищення і насильства. Зброя, яка знаходиться в руках злочинного елемента стала знаряддям злочинної діяльності, якби вона потрапила у руки законослухняного громадянина, то він би здав її за приналежністю. Анексія Криму, сепаратистський рух на Донбасі, спалах злочинності на всій території України створили загрозу національній безпеці країни, єдності і територіальній цілісності держави.

На злочинність, тісно пов'язану з усіма сферами суспільного життя (політикою, економікою, культурою, ідеологією, морально-психологічною ситуацією й іншими умовами), негативно впливають існуючі в ньому протиріччя, наслідками яких є тяжкі і особливо тяжкі кримінальні злочини.

Злочинність – це не тільки кримінологічне поняття, а реально існуюче негативне соціальне явище, яке проявляється в протиправних діях конкретних людей, які є носіями свідомості і волі.

Соціальна напруга, яка склалася в українському суспільстві, кризові явища в економіці, політиці, в соціальній сфері, падіння авторитету органів влади і управління не забарились вплинути на зростання злочинності, підвищення ступеня громадської небезпеки, загальної агресії і конфліктності серед населення. Особливо небезпечний характер набули організована злочинність, тероризм, вбивства кількох людей одночасно, акти вандалізму і насильництва як на площах, майданах і на вулицях населених пунктів, так і в закритих приміщеннях: ресторанах, клубах, житлових будинках, в офісах і на підприємствах. Знищення пам'ятників та інших скульптурних споруд минулого часу є не тільки руйнуванням певних матеріальних об'єктів, а є руйнуванням правопорядку, руйнуванням держави.

Злочинність представляє собою соціальне явище, яке включає в себе сукупність різних актів індивідуальної злочинної поведінки, які мали місце на певній території, в певний час і за певних правових обставин, оскільки юридичні факти, які визнавались за злочин в один історичний проміжок часу, могли таким не вважатися в інший період, навіть не віддалений у часовому вимірі.

Актуальність дослідження проблеми злочинності обумовлена тим, що в усі часи існували і будуть існувати злочини і люди, які їх вчиняють та стосунки між ними. Причини, які штовхають людину на злочин, різноманітні, але злочином завжди був вчинок, спрямований проти суспільного чи державного устрою, особистості чи майна. Для боротьби із злочинністю держава завжди створювала систему мір покарання, стосовно осіб, визнаних винними у вчиненні злочину.

З розвитком суспільства і державності з'являються нові «сфери», у яких виникає можливість вчинення злочину, з'являються нові види злочинів. Такими були контрабанда, фальшування грошей, торгівля людьми, застосування отрути і вибухівки в злочинних цілях, підробка фінансових документів, а в наші часи – кіберзлочинність. Злочини кваліфікуються по спрямованості і ступеню посягання. Разом з тим ускладнюється система покарань та способи і види їх виконання. Розвивається кримінальне зако-

АНОТАЦІЯ

В статті розглядаються окремі заходи протидії злочинності, причини і умови злочинності, як соціальні явища різного характеру, підкреслюється необхідність реформування кримінальної юстиції як один із головних напрямків посилення протидії злочинності.

SUMMARY

This article discusses some measures against crime, the causes and conditions of crime, as a social phenomenon of a different nature, it stresses the need to reform the criminal justice as one of the main directions of strengthening of combating crime.

нодавство, яке має обслуговувати інтереси суспільства і держави, але досить часто воно обслуговує інтереси влади.

У різні часи кримінальне право по різному визначало склади злочинів і поняття злочинця. Але за всіх часів розвитку кримінального права і кримінології як науки, яка вивчає особу злочинця, існувала спадковість у визначенні протиправної поведінки, особливості таких визначень обумовлювались досягненнями різних галузей науки: права, філософії, психології, соціології, психіатрії, біології, хімії тощо. В основу визначення злочину ставиться закон, норми якого порушила людина, її свідомість того, що вона зробила і наявність вини. Специфічним для особи злочинця є антигромадська спрямованість його дії і, як правило, загальна небезпека певної міри і ступеня, конкретне виявлення протиправної поведінки.

Дослідники завжди звертали увагу на суб'єктів насильницької злочинності. Визначальною ознакою насильницьких злочинів є насильство над потерпілою особою,

що розуміється як беззаконне застосування сили, примусовий, тобто вчинений проти волі іншої особи, вплив на неї.

Тема визначення та протидії злочинності в Україні особливо актуальна сьогодні, коли країна стоїть на порозі масштабних реформвань усієї правоохоронної системи. Україна має тисячолітню традицію державобудівництва від Київської Русі до сьогодення. Тисячолітню історію має і злочинність як невід'ємне соціальне явище будь-якого цивілізованого суспільства, що ще раз підкреслює необхідність посилення протидії злочинності шляхом реформування кримінальної юстиції України.

Література

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень – грудень 2015 року. Генеральна прокуратура України. Ф№1 від 23.01.2016.

2. А.М. Бандурка, А.С. Бандурка. Преступность и творчество, Монография. Харьков. Т.Д. «Золотая миля» 2011г. Ст. 3 (434 стр.)